

OTKA zárójelentés (77659)

A magyar régiók versenyképessége az Európai Unióban (2009-2012)

A projekt sikeresen lezárult, érdemi tudományos eredményt és jelentős publikációkat hozott. A projekt munkatervét és annak éves tagolását egészében véve sikerült betartani. Kétségtelen azonban, hogy a külső és a belső tényezők – a globális válság és a magyar közigazgatási rendszer – radikális átalakulása jelentősen befolyásolta a kutatás menetét. Ugyanakkor ezek a radikális változások annyiban éppenséggel előnyösek is voltak, hogy erőteljesen előtérbe állították a versenyképesség kérdését a többszintű kormányzásnak (MLG) valamennyi – uniós, tagállami és regionális – szintjén, és megnövelték a kutatási téma iránti nemzetközi érdeklődést. Idehaza is megmutatkozott, hogy kiemelkedő jelentősége van az uniós alkalmazkodásnak, főleg az intézményrendszer átalakításával kapcsolatban, mégpedig éppen a döntő fronton, az uniós források lehívása és optimális felhasználása szempontjából.

Ezért fontos megjegyezni, hogy ez az OTKA kutatási program egy olyan nemzetközi kutatásból nőtt ki - és annak eredményeire támaszkodott -, amely a csoportos elnökség (Spanyolország, Belgium és Magyarország 2010-2011-ben) előkészítésére irányult. Ez a korábbi kutatás az új tagállamok uniós alkalmazkodásával foglalkozott - hiszen Magyarországot közvetlenül Lengyelország követte az uniós elnökségben -, és több nemzetközi kötetet is produkált a „Together for Europe” sorozatban. Ugyancsak fontos megjegyezni, előretekintve, hogy a jelen OTKA kutatás fenntarthatónak bizonyult, mert létrehozott egy olyan együttműködést az új tagállamok között a CEPSA (Central European Political Science Association – Közép-európai Politikatudományi Társaság) keretében, ami 2014 és 2020 közötti pénzügyi ciklus várható és tervezett kohéziós politikájának kutatásával foglalkozik. Ez a meginduló új kutatás egyben továbbmutat a regionális-kohéziós politika további vizsgálata felé, vagyis az adott témakörben a 2013 elején megjelent, az új tagállamokat átfogó kötet alapján a szerzők újabb tanulmányokat készítenek a CEPSA 2013 őszi Pilsenben tartandó konferenciájára.

A munkaterv éves bontásban:

2009. év

Kitűzött célok: (1) Az Unió regionális politikai célrendszerének feltárása és a regionális versenyképesség tényezőinek meghatározása, (2) A Lisszaboni Stratégia regionális versenyképességre vonatkozó előírásainak feldolgozása és (3) A nyitó konferencia megtartása.

A projekt gyakorlatilag a 2009 májusában megtartott konferenciával indult, amelyen a fenti kérdések a hazai régiók szakértőivel áttekintésre kerültek, és felmerült az infokommunikációs szektor kiemelt jelentősége is. Kétségtelen azonban, hogy a régiók jelentőségének radikális csökkenése miatt a továbbiakban már ilyen széles hazai konferenciát nem sikerült rendezni. De a kutatás rendben beindult és a fent említett témakörökben a következő években jelentős publikációk születtek, először is a Lisszaboni Stratégiáról 2010-ben megjelent könyvben.

2010. év

Kitűzött célok: (1) A kelet-közép-európai térség regionális fejlődése, (2) a központi régiók-megapoliszok tanulmányozása és (3) nemzetközi konferencia a kelet-közép-európai régiók sajátosságairól.

A régiók számára olyan pozitív fejlemény történt, hogy a 2010-es év az Unióban a makró-regionális stratégiák kialakításának és intenzív vitájának az éve volt, ezért a projektben is fontos szerepet játszott a makró-régiók kutatása a versenyképesség fejlődése szempontjából. A Duna Stratégia vizsgálata egy másik OTKA projekttel (81553) együttműködve történt, és az ezzel kapcsolatos publikációk egy része is a másik OTKA projekt keretében jelent meg, többek között Ágh Attila és Schneider Gábor tanulmányaival. A Duna Stratégia azonban a jelen OTKA projektnek is fontos, állandó mozzanata volt, amellyel a projekt keretében megjelent tanulmányok is foglalkoztak, és a téma a projekt lezárásakor egy hosszú tanulmányban összefoglalásra került. Ezzel párhuzamosan a jelen OTKA program keretében a fent említett témában - a Lisszaboni Stratégia és a regionális (NUTS2-es) fejlődés szoros kapcsolata - a 2010-es évben a tetőpontjukat érték el a kutatások, hiszen ez a Stratégia 2010-ben zárult le. Megjelent ebben az évben a Lisszaboni Stratégiáról a jelen OTKA kutatás keretében a 2009-2010-es kutatásokat összefoglaló nemzetközi kötet

(From the Lisbon Strategy to the Europe 2020 Strategy: Think European for the Global Action), amelynek összefoglaló tanulmányát Andor László főbiztos írta.

Jelentős előrelépés történt másrészt azzal, hogy a kutatócsoport hosszas vitái után és azok alapján elkészült Schneider Gábor PhD disszertációja a fővárosi régiókról (Bécs-Budapest-Pozsony-Prága-Varsó). Ezzel feltárult a kelet-közép-európai makró-régió sajátos ellentmondása a központi és a többi NUTS2 régiók fejlődésének szétválásáról és az utóbbiak fokozódó leszakadásáról, amit az uniós tagság csak felerősített. A központi régió és a többi régió fejlődése közötti szétválás szintén végig kísérte az egész kutatást, és beleilleszkedett abba a problematikába, hogy milyen szétválás történik uniós szinten a globális válság következtében a centrum és a periféria országai között.

2010 májusában nemzetközi konferenciát rendeztünk a kelet-közép-európai régióról, különös tekintettel a mind erősebben kibontakozó globális válságnak a régió fejlődésére gyakorolt hatására. A konferencián kerültek megvitatásra és ennek nyomán véglegesítésre a 2010-es kötet tanulmányai. A projekt során megjelent könyveket nemzetközileg széles körben terítettük, különös tekintettel a brüsszeli partnerekre és intézményekre. Sikerült jó és tartós kapcsolatokat kialakítani a Régiók Bizottsága kutatási részlegének (Forward Unit) két munkatársával – Svetlozar Andrejev és Justus Schönlau -, akik intenzíven foglalkoznak a régiókkal és jól ismerik Magyarországot is. A Régiók Bizottsága szakembereinek a tanácsai igen hasznosnak bizonyultak, és a projekt szempontjából igen fontos volt az évenként október elején Brüsszelben megrendezett Open Days nevű uniós találkozó a regionalizmus összeurópai problematikájáról.

2011. év

Kitűzött célok: (1) A kelet-közép-európai tapasztalatok alapján a hazai NUTS2-es régiók közelebbi elemzése, (2) A központi régió túl pólus-központok kiemelkedése és szerepe és (3) A kelet-közép-európai felzárkózás összehasonlító vizsgálata.

A globális válságban a régiókban megroppant a felzárkózási folyamat és újraértelmezést kívánt a versenyképesség fogalma is. A munkaterv kitűzött céljai az új körülményeknek megfelelően ennyiben szükségképpen módosultak és az új fejleményekre irányultak. Az eredeti megközelítés a felzárkózásról a hazai és a nemzetközi kutatásban a továbbiakban is fontos szerepet játszott, de az új

helyzetben már negatív vonatkozásban jelent meg, azaz egyre jobban kitűnt a fent említett szétszakadás a fejlett és fejletlen NUTS2-es régiók között, ahogy a hazai terepen a KSH adatai is jól mutatták. Nem került tehát sor a Budapesten kívüli pólusok megerősödésére és húzó szerepére a hazai felzárkózásban, ahogy korábban ez fontos elvárás és a területfejlesztési politika fő célkitűzése volt, illetve Nyugat-Magyarország sajátos fejlődése és a Centropé-ba való integrálódása olyan sajátos fejlemény, ami a Duna Stratégia vonatkozásában nyert részletes kibontást a projekt során.

A kelet-közép-európai makró-régióban a globális válság a maga sajátos változatosságában érvényesült, hiszen Szlovákiában némileg, Lengyelországban pedig jelentősen folytatódott a felzárkózás, ezért az egész kutatásnak különös jelentőséget adott, hogy 2011-ben éppen magyar és lengyel elnökség volt. A magyar elnökség alatt sikerült elfogadtatni az Unióban a Duna Stratégiát és a Területi Agendát, így ezen uniós döntések lebonyolítása és az adott országok „külső” és „belső” versenyképessége, mint uniós kapacitása került előtérbe a kutatásban. Ez történt a CEPESA egymást követő nemzetközi konferenciáin is, Pozsonyban és Bécsben, amelyeken a 2011-es kötet (European Union at the Crossroads: The European Perspectives after the Global Crisis) tanulmányait bemutattuk és megvitattuk. A kötetből kiemelésre érdemes Justus Schönlau tanulmánya a Régiók Bizottságának szerepétől, valamint a széleskörű regionális összehasonlítás a déli tagországokkal, a balti régióval és a nyugat-balkáni országokkal, azok belső regionalizációját illetően is. A projekt fő irányát Ágh Attila két tanulmánya igyekezett kijelölni, amelyek egyben az első három év kutatásai összefoglalására is szolgáltak. A bevezető tanulmány (Cohesion Policy and the Europe 2020 Strategy) a kohéziós-regionális politika fejlődését és jelenlegi helyzetét kívánta bemutatni az Unióban, különös tekintettel az új EU 2020 Stratégiába való illeszkedésére. A záró tanulmány (Regional competitiveness of the EU in the global context) pedig a regionális versenyképesség kérdését tárgyalta összefoglalóan történelmi áttekintésben a napjainkig, és a régiók valamennyi szintjén a NUTS2-es régióktól az EU-ig, mint mega-régióig. A magyar szakirodalomban a versenyképesség és az intézményrendszer, mint jó kormányzás összefüggéseit bemutatta Ágh Attila „A kormányzati rendszer és a globális versenyképesség” című tanulmánya is (Politikatudományi Szemle) a széles nemzetközi irodalom alapján.

A tervezett nemzetközi konferenciák megrendezésre kerültek és sikeresek voltak, különös tekintettel arra, hogy a 2011-ben megjelent kötet részletesen tárgyalta a globális válságnak a kelet-közép-európai országokra gyakorolt hatását, ami széles érdeklődést váltott ki. Ezt a szempontot a 2012-es összegező évre is megőriztük.

2012. év

Kitűzött célok: (1) A versenyképesség tényezőinek értékelése és összehasonlító elemzése a kelet-közép-európai makró-régióban és a hazai NUTS2-es régiókban, (2) Az elméleti elemzések és esettanulmányok alapján forgatókönyvek készítése a következő évtizedre a regionális fejlődés tekintetében és (3) A záró konferencia megtartása és a záró-összegező kötetek kiadása.

A kitűzött céloknak megfelelően a 2012-es CEPESA konferenciára elkészültek a záró tanulmányok és a közös terjedelmes zárókötet (European Futures: The Perspectives of the New Member States in the New Europe) is megjelent. Ez a zárókötet szerves folytatása a 2011-es kötetnek annyiban, hogy egyrészt általános képet ad a globális válságról, másrészt konkretizálja annak hatását a kelet-közép-európai makró-régió országaira, méghozzá ugyancsak a többi uniós makró-régióval való alapos, jól dokumentált összehasonlításban. Kiemelést érdemel, hogy a kötet bevezető tanulmányának megírására sikerült a nemzetközi politikatudomány egyik vezető egyéniségét, Jean Blondel-t megnyerni, aki felvázolta a globális válság hatását az egész Unióra. Ágh Attila bevezető tanulmánya (Alternative European Futures in the post-crisis world) behozta ebbe az általános képbe a scenáriókat, az uniós, általános forgatókönyveket részletesen is kidolgozva az új tagállamokra. A kötet záró tanulmányában (The European Futures at the Danube: Danube Strategy and the global competitiveness of the EU28) pedig hosszú értékelést adott a regionalizáció jelenlegi állapotáról és jelezte, hogy jelentős fellendülés a regionalizációban csak a Duna Stratégia keretében várható.

A zárókötet mellett a projekt keretében megjelent egy másik könyv is (Progress Report on the New Member States: Twenty Years of Socio-Political Developments), amelyben Ágh Attila részletes elemzést nyújtott, számos adattal, mintegy hatvan táblázattal az új tagállamok fejlődéséről, már Horvátországot is beleértve. Ez a kötet azt kívánja bemutatni, hogy a globális válság után alapvetően megváltoztak a versenyképesség tényezői mind az EU, mind pedig a

tagállamok és régiók számára. Ez azért fontos tanulság a kelet-közép-európai makró-régióban, mert a megtorpanás és/vagy lemaradás éppen azért következett be, mert a versenyképesség új tényezői nem fejlődtek ki kellőképpen.

A projekt eredményeit Ágh Attila összefoglalta egy rangos nemzetközi folyóiratban (Global Policy) a „Global Governance and Integrative Balancing” című tanulmányában is. A magyar szakirodalomban erre a „Demokráciakutatás a politikai és közpolitikai elemzés keresztútján: A demokráciák minősége és teljesítőképessége” című tanulmányban (Politikatudományi Szemle) került sor. Egészében véve a projekt ideje alatt jelentős publikációs tevékenység történt, de az átfutás miatt nem mindig abban az évben, amikorra terveztük. Vannak komoly kéziratban maradt munkák is, mint Schneider Gábor sikeresen megvédett PhD disszertációja, amelyet kiadásra ajánlottak, de a folyamat elhúzódott, és végül a szerző hosszas külföldi tartózkodása – a stockholmi SIEPS intézetben való ösztöndíjas kutatói tevékenysége – miatt elmaradt. Hasonlóképpen még megjelentetés alatt van Ágh Attila és Kádár Krisztián angol nyelvű tanulmánya a magyar közigazgatás átalakulásáról.

A projekt eredménye összefoglalható abban, hogy

- (1) A globális válság radikálisan megváltoztatta a versenyképesség fogalmát, ami – ha el kívánjuk kerülni a további leszakadást - új feladatok elé állította az új tagállamokat, különös tekintettel Magyarországra, amelyet az új tagállamok között is különösen erősen sújtott a válság.
- (2) A globális válság utáni szakaszban, az Unió transzformációs válsága és átalakulása eredményeként új Európa épül, azaz az európai intézményrendszer (European architecture) alapvetően átalakul, amelyben még erőteljesebben előtérbe kerül a többszintű kormányzás (MLG) elve és ezzel a NUTS2-es régiók fejlesztése, márpedig ezt a tendenciát Magyarországnak is követnie kell.

Budapest, 2013. január 31

Ágh Attila projektvezető